

Uit de praktijk

Het nieuwe toetslandschap

■ **Veronica Bruijns**

V.M.H. Bruijns is senior beleidsadviseur bij de Hogeschool van Amsterdam en is eindredacteur van Score web-site. E-mail: v.m.h.bruijns@hva.nl

In dit artikel beschrijven we drie trends op toetsgebied en geven we een beeld van het nieuwe toetslandschap. Hiermee willen we een inhoudelijke bijdrage leveren aan de gesprek over de rol van toetsing in het toekomstige hoger onderwijs.

Het nieuwe toetslandschap krijgt vorm door drie samenhangende trends:

1. Toetsing ontwikkelt zich enerzijds tot leerwegonafhankelijke toetsing en anderzijds tot integratie van leren en toetsen;
2. De student krijgt een actievere rol bij toetsing;
3. Ict ontwikkelingen maken bepaalde toetsvormen niet meer uitvoerbaar, maar ze bieden vooral ook nieuwe mogelijkheden.

Eerst wordt een nadere toelichting op deze drie trends gegeven waarna een beeld van het nieuwe toetslandschap wordt geschetst.

Leerwegonafhankelijke toetsen en integratie van leren en toetsen

Als we alle vormen van toetsing uitzetten op een continuüm dan beweegt toetsing zich naar de uitersten: aan de ene kant van het continuüm de leerwegonafhankelijke toetsing en aan de andere kant de integratie van het leerproces en de toetsing.

Bij **leerwegonafhankelijke toetsing** kan de wijze waarop studenten competenties verwerven verschillen. De studenten doorlopen verschillende leerpaden. Bij de toetsing worden de studenten op dezelfde competenties beoordeeld. De student verzamelt bewijzen waarmee zij¹ een of meer competenties aantoon. De vorm is nader te bepalen;

Leerwegonafhankelijk
toetsen

Integratie leren en
toetsen

¹In deze tekst wordt waar zij of haar staat ook hij of zijn bedoeld

dit kan via een portfolio, assessmentgesprek, gedragsassessment, beroepsopdracht, e.d. Bij leerwegaafhankelijke toetsing is het toetsmoment duidelijk gescheiden van het leerproces. Dat laat onverlet dat er tijdens het leerproces feedbackmomenten kunnen zijn. Bij deze vorm van toetsing kunnen de aanbieder van het leertraject en de beoordelaar verschillende partijen of instanties zijn, het zgn. unbundling.

Bij de **integratie van leren en toetsen** zijn toets- en leeractiviteiten met elkaar verweven. Studenten ontvangen gedurende het leerproces feedback op hun leeractiviteiten in relatie tot de te verwerven competenties. In het leerproces zijn een of enkele summatieve toetsmomenten opgenomen waarbij studenten worden beoordeeld. De feedback en beoordeling zijn vervolgens weer startpunt voor het vervolg van het leerproces. Voor studenten moet het duidelijk zijn op welke momenten er sprake is van feedback en evaluatie en wanneer er sprake is van beoordeling. In dit kader pleiten diverse toetsexperts de term formatief toetsen niet meer te gebruiken. In veel gevallen gaat het namelijk om verkapte summatieve toetsing, waarbij de resultaten van de formatieve toetsing indirect meetellen in een eindoordeel. Ze geven de voorkeur aan de term evalueren².

Door de integratie van leren en toetsen krijgen toetsmomenten het karakter van waardering van het geleerde in de betreffende context in plaats van apart geprogrammeerde 'afrekenmomenten'. Idee is dat ook de summatieve toetsmomenten hierdoor een leereffect hebben. Dit kan nog versterkt worden door studenten een actieve rol te geven bij summatieve toetsmomenten. Voorbeelden hiervan worden beschreven in de volgende paragraaf.

Actieve rol student

De tweede trend betreft de actieve rol van de student in het toetsproces. Als onderwijsinstelling in het hbo bepalen we op dit moment nog veel. We stellen de eindkwalificaties op

Het nieuwe toetslandschap krijgt vorm door drie samenhangende trends

en ontwikkelen een onderwijsprogramma. We bepalen grotendeels de inhoud van de modules en de inhoud en de vorm van de toets. Het effect hiervan is dat studenten het onderwijsprogramma vooral ondergaan. Maar de roep van studenten op meer invloed op het onderwijsprogramma wordt groter. Opleidingen baseren zich steeds meer op de leertheorie van het sociaal constructivisme en willen ook dat studenten een actievere rol aannemen. Dit werkt vooral als studenten meer invloed krijgen op invulling en vorm van onderdelen van hun leerproces.

De toetsing is hiervoor een goed aangrijpingspunt omdat het voor studenten een essentieel onderdeel is van een onderwijsmodules. Zeker zolang het verkrijgen van studiepunten gekoppeld is aan een voldoende voor de summatieve toets. Op toetsgebied zijn de laatste

²Zie verder: Toetsrevolutie: naar een feedbackcultuur in het hoger onderwijs van Sluijsmans en Segers (red). Link naar het boek: http://toetsrevolutie.nl/?page_id=79

jaren veel ideeën ontwikkeld en uitgetest om individuele studenten intensief te betrekken bij de toetsing. Zoals onderstaande figuur laat zien, blijkt er veel meer mogelijk te zijn dan studenten vragen laten maken en medestudenten laten beoordelen.

Het betrekken van studenten bij toetsing hangt samen met twee brede ontwikkelingen in hoger onderwijs: **flexibilisering** en **diversiteit**. Flexibilisering brengt met zich mee dat de student een grotere rol krijgt in het eigen leerproces en daarmee ook meer keuzeruimte kan krijgen bij toetsing. De mogelijkheden zijn, zoals in bovenstaande figuur is aangegeven, legio. De betrokkenheid van de student kan zich beperken tot een actieve inbreng in onderdelen van het toetsproces, maar kan ook uitgebreid worden naar regie geven aan de student, in het kader van personalisering

van opleidingstrajecten. In het laatste geval worden studenten partners in het opleidings-traject³.

Flexibilisering en diversiteit liggen in elkaars verlengde. Door studenten ruimte en keuzes te geven bij toetsing kunnen opleidingen optimaal inspelen op verschillen tussen studenten. Voorbeelden hiervan zijn: de keuze voor de student uit twee of meer toetsvormen, het samenstellen van de eigen toets, het maken van vragen, een keuze in wegging.

Studenten betrekken bij toetsing lijkt een krachtig middel om de rol van studenten als actieve leerder te versterken. Zeker gezien het feit dat toetsing een prominente plaats inneemt in het onderwijs. Studenten ervaren meer eigenaarschap, het werkt positief op de motivatie en ze nemen meer verantwoorde-

1 Leerdoelen	Actief bespreken met docent/medestudenten Aanvullen met eigen leerdoelen Bepalen/benoemen leerdoelen Bepalen leeractiviteiten op basis van gegeven doelen Combinatie van benoemen leerdoelen/bepalen leeractiviteiten
2 Beoordelingscriteria	Actief bespreken met docent Opstellen op basis van de leerdoelen Ontwikkelen van rubrics Oefenen met toepassing
3 Toetsvraag/opdracht	Vragen/opdrachten ontwikkelen Ontwikkelde vragen/opdrachten beoordelen Eigen toets ontwikkelen en beantwoorden
4 Toetsvorm	Keuze in vragen/opdrachten Keuze in toetsvorm Keuze in wegging
5 Self assessment	Beoordeling/cijfer geven voor inleveren Beoordeling/cijfer aan de hand van standaarduitwerking
6 Peer-assessment	Beoordelen werk medestudenten Beoordelen elkaars bijdragen binnen groep
7 Nabespreking	Bespreken zonder dat resultaten bekend zijn Individuele toets bespreken in groepsverband en eventueel corrigeren

Overzicht van de mogelijkheden om studenten te betrekken bij toetsing (Bruijns & Hoenderdos, 2017). Voor toelichting van de mogelijkheden zie: <https://score.hva.nl/trends/Paginas/Betrokkenheid-studenten.aspx>.

³Zie verder Mick Healey e.a., Engagement through partnership: students as partners in learning and teaching in higher education. Link: https://www.heacademy.ac.uk/system/files/resources/engagement_through_partnership.pdf.

lijkheid voor hun leerresultaten. Binnen de Hogeschool van Amsterdam (HvA) worden studenten bij verschillende opleidingen op onderdelen actief betrokken bij de toetsing. Vaak op initiatief van een individuele docent die op deze wijze studenten wil activeren en motiveren. Dit kan verder versterkt worden door het als een gezamenlijke strategie te hanteren en de actieve rol cq. regie van de student gedurende de opleiding geleidelijk aan steeds verder uit te breiden.

Ict ontwikkelingen

Bij de derde trend, de ict ontwikkelingen zien we een negatieve en een positieve ontwikkeling als het gaat om toetsactiviteiten. Van bepaalde toetsvormen moeten we afscheid nemen omdat we de betrouwbaarheid van de afname niet meer kunnen hooghouden. Ict tools maken het afnemen van **toetsen onder gecontroleerde omstandigheden** steeds lastiger. Dit zijn toetsen waarbij de student onder surveillance en afgesloten van de buitenwereld een toets maakt. Het plegen van fraude wordt door de techniek steeds beter gefaciliteerd. Een recent voorbeeld kwam aan het licht bij inburgeringsexamens, waarbij met een verborgen camera opnamen werden gemaakt die naar een medeplichtige buiten de examenzaal werden gestuurd, die vervolgens via een oortje de juiste antwoorden doorgaf. We hebben binnen de HvA smart watches verboden en hangen weer klokken op in onze toetslokalen. Met de komst van een smart bril raken onze verboden uitgeput en moeten we toestaan dat studenten informatie gebruiken bij het maken van toetsen.

Los van de techniek wordt het voor studenten steeds onwettelijker om voor een toets twee uur te verkeren in een compleet geïsoleerde omgeving terwijl daarbuiten informatie 24/7 direct beschikbaar is. We willen bewijs hebben dat studenten los van hulpbronnen bepaalde kennis op een bepaald moment kunnen aantonen. Wat we feitelijk toetsen is of studenten in staat zijn om bepaalde kennis uit het hoofd

kan leren. Waarom? Omdat we vinden dat ze bepaalde kennis paraat moeten hebben? Dan is eenmalig toetsen niet zinvol. Als bewijs van hun intellectuele vermogens? Die kunnen we beter op andere manieren toetsen.

Wat meespeelt, is dat we veelal geen gedeeld beeld hebben over wat we verstaan onder kennis. Het zal ook per beroepsgroep verschillen in welke mate en op welke wijze kennis nodig is in de beroepsuitoefening.

Kennis is meer dan feiten en informatie. Kennis ontstaat pas als een student feiten en informatie kan verwerken en toepassen. Daarbij hoeft de student dus niet te zijn afgesloten van informatiebronnen. Wat belangrijk is, is dat de toetsing een authentiek product van de student oplevert; haar verwerking en toepassing. Een alternatief voor de bestaande kennistoets kan zijn: een toets onder tijdsdruk waarbij de student binnen een bepaalde tijd een eigen product moet opleveren en daarbij bronnen mag gebruiken.

De onduidelijke aard en status van kennis is een mogelijke reden voor het blijven gebruiken van traditionele kennistoetsen. Een andere belangrijke overweging voor deze toetsen is dat ze goedkoop zijn in het gebruik. Het zijn vaak toetsen met gesloten vragen die geen nakijs-tijd van docenten vragen. Toetsvormen met open vragen op opdrachten vragen veel meer tijd van de beoordelaars. Hier kan actieve betrokkenheid van studenten helpen.

Tot zover de negatieve trend. De positieve kant van ict toepassingen is tweeledig. Ten eerste kan ict veel gegevens genereren ten behoeve van toetsing – learning analytics – en, ten tweede, kunnen ict tools op alle onderdelen van het toetsproces worden ingezet en tijdsbesparing opleveren. Het inzetten van digitale tools duiden we aan met de term digitale toetsing. Het gaat om ict tools in het ontwikkelen, samenstellen, afnemen, beoordelen, analyseren en evalueren van tentamens.

Learning analytics is het verzamelen, analyseren en interpreteren van data over studenten in het onderwijs. Door het gebruik van digitale datasystemen, zoals digitale leeromgevingen, studievolsystemen en toetsystemen genereren we veel data. Digitale leeromgevingen bevatten studiemateriaal zoals kennisclips, studiehandleidingen, opdrachten en formatieve toetsen. In toenemende mate maken studenten ook hun afsluitende tentamens digitaal. Bij elke handeling die de student uitvoert wordt in het systeem vastgelegd wat de student wanneer heeft gedaan. Daarnaast wordt ook de nodige informatie over studenten opgeslagen in studievolsystemen: algemene studentgegevens, gevolgde modules, behaalde studiepunten.

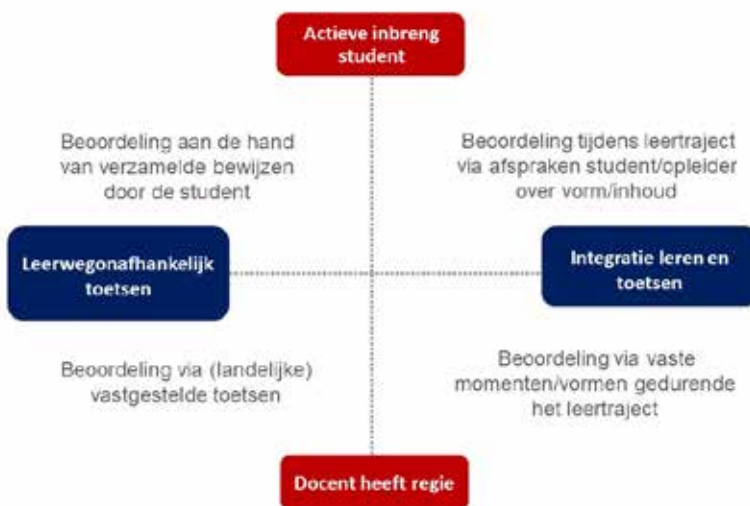
In de digitale systemen ontstaat zo een verzameling van diverse gegevens, die ons veel kan vertellen over het leerproces van studenten. Analyse van de verzamelde data met behulp van learning analytics kan inzicht geven in hoe de student in een digitale leeromgeving heeft geacteerd; welke leermiddelen ze op welke momenten heeft gebruikt, welke bijdragen ze heeft geleverd, de resultaten van forma-

tieve toetsing, e.d. Dit kan de begeleidende docenten al zoveel informatie bieden over het realiseren van de beoogde leeruitkomsten van de student dat afsluitende summatieve toetsing overbodig wordt. Voor volgende cohorten kan het informatie opleveren over succesvol studiegedrag.

Met digitale toetsing zijn activiteiten te realiseren, die bij schriftelijke toetsing in veel mindere mate of niet mogelijk zijn. Het kan daarmee een vliegwiel zijn voor het verhogen studiesucces, studenttevredenheid en toetskwaliteit en voor het verminderen van de **werklast**. Bij diverse tools kunnen studenten een actieve rol vervullen, bijvoorbeeld bij het maken van vragen of het geven van peerfeedback.

Het nieuwe toetslandschap

Bovenstaande drie trends zijn in onderstaand ‘landschap’ nader uitgewerkt. Hierbij zijn de twee dominante toetsvormen gecombineerd met docentsturing en actieve inbreng van studenten. Binnen een opleiding kunnen meerdere concepten aan de orde zijn. Het gaat dus niet om een keuze voor een van de concepten.

Bij alle concepten zijn ict tools in te zetten. Bij de twee toetsvormen kan vervolgens onderscheid worden gemaakt in regie bij de docent - dit kan uiteraard ook opleiding beteken - en actieve inbreng van de student. Een voorbeeld van leerwegaafhankelijke toetsen waarbij de docenten aan het stuur zitten zijn landelijke kennistoetsen, bijvoorbeeld de landelijke voortgangstoetsen bij de opleiding Geneeskunde of de landelijke kennistoetsen bij de lerarenopleidingen. Deze toetsen zijn dezelfde toetsen voor alle studenten van verschillende instellingen. Bij leerwegaafhankelijke toetsen in een vrije vorm kan de toetsvorm variëren. De student verzamelt diverse bewijzen en kan op verschillende manieren beoordeeld worden. De opleiding kan in overleg met de studenten de vorm vooraf nader bepalen.

Bij integratie van leren en toetsen kan eveneens sprake zijn van regie door docent en actieve inbreng van student, in verschillende gradaties. Bij integratie van leren en toetsen kunnen digitale leeromgevingen een grote rol spelen. Zoals beschreven bij de derde trend heeft de docent met learning analytics en andere digitale tools veel inzicht in het leerproces van de student en kunnen beoordelingsmomenten worden verwerkt in het leerproces. Bij integratie van leren en toetsen kan ook de keuze worden gemaakt om de studenten een actievere rol te geven en samen met de opleiders te bepalen hoe gedurende het leerproces getoetst gaat worden, waarop en door wie. Het grote voordeel van het integreren van leren en toetsen is dat er minder summatieve toetsing nodig is.

De beweging naar de uitersten van het spectrum met variatie in docentregie en inbreng student hangt nauw samen met

ontwikkelingen in het beroepsonderwijs. Door flexibilisering neemt de diversiteit toe. Naast opleidingen met een vast curriculum ontstaan steeds meer opleidingen met bredere keuzemogelijkheden. En wellicht - op termijn - vrije profielen⁴, waarbij geen vast opleidingsprofiel meer wordt gehanteerd en de student een keuze maakt uit leeruitkomsten. Een samenhangende tendens is de wens om het aantal summatieve toetsmomenten terug te brengen en te toetsen via beroepsrelevante producten die studenten in een portfolio op kunnen nemen.

En 'last but not least', van verschillende kanten komen geluiden dat diploma's op zichzelf minder belangrijk worden. Werkgevers zijn veel meer geïnteresseerd in wat de student feitelijk kan en in zijn mars heeft. De student laat door middel van een portfolio zien waartoe hij/zij op dat moment is staat is.

Het nieuwe landschap overziend is het ideaalbeeld een toetspraktijk die optimaal aansluit bij de verdere voorbereiding van de student op haar werkend leven. De toetsproducten kan de student in haar portfolio opnemen als bewijs van eigen kunnen. De student heeft op verschillende momenten een actieve rol bij de toetsing en kan invloed uitoefenen op inhoud en vorm. Er worden veel digitale tools ingezet om processen te vergemakkelijken en de kwaliteit te verhogen.

Met dank aan: Marianne Kok, Antoinette van Berkel, Lucie te Lintelo en Margot van Rotterdam voor hun feedback en suggesties.

Op de Score website vind je meer informatie over de trends met relevante bronnen en verwijzingen. Link: <https://score.hva.nl/trends/Paginas/default.aspx> ■

⁴Een vrij profiel in het hbo is op dit moment wettelijk nog niet mogelijk.